

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΤΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Τριαντάφυλλος Λουβουλίνας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα, το οποίο ανέλαβα να παρουσιάσω, έχει διαιρεθεί σε πέντε χρονικές περιόδους.

1. Περίοδος της αρχαιότητας 7ος έως 3ος αιώνας π.Χ.
2. Αλεξανδρινοί χρόνοι - Ρωμαϊκή κυριαρχία (320 π.Χ. - 467 μ.Χ.)
3. Βυζαντινή εποχή - Ενετοκρατία (467-1455)
4. Οθωμανική περίοδος (1455-1813 και 1902-1912)
Αιγυπτιακή κτίση (1813-1902)
5. Νεότερη περίοδος από την απελευθέρωση (1912) έως σήμερα.

Επισημαίνω εξαρχής ότι κάθε περίοδος θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα μιας ή και περισσότερων ξεχωριστών ανακοινώσεων.

Καθόλη την προσπάθεια ανεύρεσης στοιχείων, για την πληρότητα του θέματος, διαπίστωσα μεγάλη φτώχεια πηγών και ακόμη μεγαλύτερη φτώχεια στοιχείων. Έτσι, θα ήθελα να σημειώσω, ως εισαγωγή, τις ακόλουθες απόψεις-παράγοντες, τους οποίους έκρινα απαραίτητους για να μορφοποιήσω τον περίγυρο, μέσα στον οποίο κινήθηκαν τα οικονομικά του νησιού, κατά την ιστορική διαδρομή του.

Πρώτος και σπουδαιότερος παράγοντας για τα οικονομικά δρώμενα ενός τόπου, και φυσικά και της Θάσου εν προκειμένω, ο οποίος έχει διαχρονική ισχύ, είναι οι εκάστοτε κρατούσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, καθώς επίσης και ο γεωπολιτικός και στρατηγικός περίγυρος του τόπου.

Δεύτερος παράγοντας, κυρίως για τους νεότερους χρόνους, είναι μια ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει το νησί. Το γεγονός ότι βρίσκεται σε πολύ μικρή απόσταση από την απέναντι ακτή και τη μεγάλη ενδοχώρα της Μακεδονίας και της Θράκης. Πιθανώς, κάποιος να αναρωτηθούν ποιο ρόλο μπορεί

να παίζει κάτι τέτοιο στα οικονομικά δρώμενα. Σπεύδω αμέσως να σημειώσω ότι ο παράγοντας αυτός υπήρξε, κατά τη γνώμη μου, η σπουδαιότερη αιτία της οικονομικής καθυστέρησης του νησιού στους νεότερους χρόνους. Και τούτο διότι η εύκολη πρόσβαση, κυρίως προς την Καβάλα, του κάθε χωριού χωριστά, είχε σαν συνέπεια να μην αναδειχτεί τελικά ένα χωριό ως κεφαλοχώρι, ή ως χώρα-πόλις, όπως συμβαίνει σε όλα τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά. Και ο ίδιος ο Λιμένας, ο οποίος συγκέντρωσε τις διοικητικές αρχές, δεν θα είχε φτάσει στο σημερινό επίπεδο, εάν δεν είχε τις αρχαιολογικές ανασκαφές και τις αρχαιότητες γενικότερα.

Τρίτος παράγοντας, εξίσου σημαντικός, είναι η μορφολογία του εδάφους και οι κλιματολογικές συνθήκες, που παρουσιάζουν μια σημαντική ιδιαιτερότητα. Επισημαίνω το γεγονός τούτο, διότι το κλίμα ενός τόπου αποτελεί ουσιώδη παράμετρο της γεωργικής παραγωγής αφενός και αφετέρου της υγείας, της κινητικότητας και, ιδίως, της ιδιοσυγκρασίας των ανθρώπων που κατοικούν σ' αυτόν, άρα και στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Γι' αυτό θεωρώ αναγκαίο να αναφερθούμε σε αυτές τις συνθήκες.

Η Θάσος, από πλευράς κλίματος και εδαφικής μορφολογίας, αποτελεί όντως μια ιδιαιτερότητα, σε σχέση με όλα τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά. Αρκεί προς τούτο μια προσεκτική παρατήρηση. Όλα σχεδόν τα άλλα νησιά του Αιγαίου έχουν άγρονο και άδεντρο το βόρειο τμήμα τους, αφού σχεδόν όλο το χρόνο παραδέρνονται από τους βόρειους ανέμους. Επίσης, δέχονται πολύ λίγες βροχοπτώσεις, με εξαίρεση τα ανατολικά νησιά. Αντίθετα, η Θάσος παρουσιάζει τις εξής διαφορές:

- 1) Δέχεται πολύ λίγους ανέμους και σχεδόν πάντοτε ήπιας έντασης, βόρειους σπανιότερα και νότιους συχνότερα. Το γεγονός αυτό σημειώνει και ο Ιπποκράτης, κατά την τριετή παραμονή του στο νησί στο τέλος του 5ου αιώνα π.Χ. και το καταγράφει μαζί με άλλες ενδιαφέρουσες πληροφορίες στα βιβλία του Α' και Γ' Επιδημικά¹.
- 2) Από πλευράς βροχοπτώσεων, το βόρειο μισό είναι προνομιούχο, δεχόμενο υπερδιπλάσια ποσότητα βροχών από το νότιο μισό. Κατά κανόνα, οι βροχοπτώσεις ξεκινούν από το βόρειο άκρο, με τη μεγαλύτερη ένταση και καθώς προχωρούν προς νότο εξασθενούν σταδιακά και από το μέσο και εφεξής ελάχιστες καταλήγουν μέχρι το νότιο άκρο.
- 3) Από πλευράς εδαφικής μορφολογίας και σύνθεσης, το βόρειο μισό είναι σχεδόν όλο δύσβατο, με απότομες πλαγιές και αποτελείται κυ-

1. Βλ. Ιπποκράτους Επιδημικά Α' 598 και 639.

ρίως από σαθρά και σχιστολιθικά εδάφη. Αντίθετα, το νότιο είναι μάλλον πεδινό, με εξαιρετικά ήπιο κλίμα και αποτελείται από αργιλικά και ασβεστολιθικά πετρώματα.

Η σύνθεση αυτή των πετρωμάτων έχει εξαιρετική σημασία στη συγκράτηση και παγίδευση των υδάτων και τη δημιουργία πηγών στο βόρειο τμήμα, ή τη διοχέτευσή τους στη θάλασσα, στο νότιο τμήμα.

Σύμφωνα με τις πιο πάνω παρατηρήσεις των εδαφολογικών και κλιματολογικών συνθηκών, το νησί χωρίζεται σε δύο τμήματα, βόρειο και νότιο, από μία νοητή ευθεία γραμμή, που ξεκινά από το χωριό Σωτήρος στα δυτικά και καταλήγει λίγο νοτιότερα από τα Κοίνυρα στα ανατολικά. Τα δύο αυτά τμήματα διαφέρουν μεταξύ τους τόσο πολύ, ώστε ο επισκέπτης να ξαφνιάζεται νομίζοντας ότι βρίσκεται σε δύο διαφορετικές χώρες.

Έτσι, λοιπόν, το βόρειο τμήμα είναι πλουσιότατο σε βλάστηση, με πυκνά δάση, που φτάνουν μέχρι τη θάλασσα και λίγες αλλά πλουσιότατες καλλιέργειες από ελιές, αμπέλια, οπωροφόρα δέντρα και κηπευτικά στις κοιλάδες και τους μικρούς κάμπους. Αντίθετα, το νότιο, παρά την πεδινή μορφολογία, είναι φτωχό σε δάση και γεωργικές καλλιέργειες και σε μεγάλη έκταση πετρώδες και άγονο.

Η συνολική έκταση της Θάσου είναι 378,8 χιλιάδες στρέμματα, τα οποία πριν από τις μεγάλες πυρκαγιές κατανέμονταν ως εξής:

Περί τα	75 χιλ. στρέμ.	Καλλιεργήσιμα
Περί τα	241 χιλ. στρέμ.	Δάση
Περί τα	42 χιλ. στρέμ.	Θαμνώδεις βοσκότοποι
Περί τα	20 χιλ. στρέμ.	Βραχώδεις τόποι και παραλίες
Σύνολο	378 χιλ. στρέμ.	

Κατόπιν όλων αυτών των σύντομων, γενικών κατατοπιστικών παρατηρήσεων ας εισέλθουμε εις την εξέταση των οικονομικών, κατά τις διάφορες χρονικές περιόδους.

Περίοδος της Αρχαιότητας

7ος έως 3ος αιώνας π.Χ. και ιδίως μέχρι την αρχή της Αλεξανδρινής περιόδου (520-320 π.Χ.)

A) ΓΕΝΙΚΑ

Κατά την περίοδο αυτή το νησί γνώρισε τη μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη. Τέτοια υπήρξε η οικονομική, στρατιωτική, καλλιτεχνική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη της Θάσου που, όπως θα δούμε πιο κάτω, πολλοί

ερευνητές την συγκρίνουν με την κοσμοκράτειρα Αθήνα του Χρυσού Αιώνα.

Μια πληροφορία μας λέγει ότι την εποχή αυτή το νησί, και ιδίως η πρωτεύουσα, είχε περί τις 60-80 χιλιάδες ελεύθερους κατοίκους και πολλαπλάσιο αριθμό ειλώτων, οι οποίοι δούλευαν στα μεταλλεία και λατομεία του νησιού, αλλά και στις πολλές γεωργικές, κτηνοτροφικές και δασικές εργασίες. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από μια απλή παρατήρηση των μνημείων και άλλων αρχαιολογικών θησαυρών, τα οποία έφερε στο φως μέχρι σήμερα η αρχαιολογική σκαπάνη. Πολλοί αρχαιολόγοι σήμερα κατατάσσουν, σε πλήθος και ποιότητα, τα μνημεία και την Ακρόπολη της Θάσου, αμέσως μετά από εκείνα των Αθηνών και για το λόγο ακόμη ότι ανάγονται στην ίδια περίοδο.

Αρκεί λίγο να αφήσουμε τη σκέψη μας να ανατρέξει στην εποχή αυτή, για να αντιληφθούμε πόσοι τεχνίτες, λατόμοι, μαρμαρογλύπτες, οικοδόμοι, μεταφορείς, δάσκαλοι, κρατικοί υπάλληλοι, ηθοποιοί, στρατιωτικοί και τόσοι άλλοι εργαζόμενοι υπήρχαν, οι οποίοι είναι απαραίτητοι για να λειτουργήσει μια πολιτεία, που βρίσκεται σε εξαιρετική και πολύπλευρη ακμή.

B) ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Η γεωργική παραγωγή περιορίζεται σε λίγα προϊόντα, τις ελιές, το λάδι και το κρασί κυρίως, ονομαστά για την εξαιρετική τους ποιότητα. Σημειώνεται ότι από ένα πλούσιο συμπόσιο των Αθηναίων ή των Ρωμαίων δεν μπορούσε να λείπει το μαύρο, θασίτικο κρασί.

Τα υπάρχοντα σήμερα υπεραιώνβια ελαιόδεντρα αποδεικνύουν ότι καλλιεργούνταν από τότε στα πεδινά, τις εύφορες κοιλάδες και πλαγιές, και τις επίπεδες ορεινές περιοχές, όπου σώζονται και μέχρι σήμερα τα ελαιόδεντρα της εποχής εκείνης. Απ' όλη την έρευνα δεν φαίνεται να υπάρχει καμία πληροφορία, έστω και κατ' εκτίμηση, για το μέγεθος της τότε καλλιεργούμενης έκτασης, σε αμπέλια και ελιές, παρά το ότι τα προϊόντα αυτά ήταν πασίγνωστα και περιζήτητα παντού.

Από μία προσεκτική παρατήρηση καθ' όλη τη διαδρομή της ζωής μου, στη σημερινή πραγματικότητα των ελαιόδεντρων και από πληροφορίες των γερόντων, που μας έφτασαν από προηγούμενες γενιές, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιες εκτιμήσεις.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι στα πρώτα 100-150 χρόνια της ηλικίας του το ελαιόδεντρο επεκτείνει τους κλάδους και το φύλλωμά του και μετά σταματά. Αυτό βέβαια ισχύει υπό ομαλές φυσικές συνθήκες και όχι υπό συνθήκες λίπανσης και άρδευσης. Επίσης, όσοι είχαν δει την περιφήμη ελιά του Πλάτωνα στην Αττική και την αντιπαρέβαλαν με πάρα πολλές ελιές της Θάσου, δεν θα δίσταζαν να τις χρονολογήσουν στην ίδια περίοδο.

Με αυτά τα δεδομένα λοιπόν, όσον αφορά τις ελιές, μπορούν να λεχθούν τα εξής. Στα πεδινά επίπεδα, τα μεγαλόκορμα ελαιόδεντρα με διάμετρο 50-60 εκατοστά και άνω, που κυριαρχούν σήμερα σε ποσοστό 70-80% περίπου, θα πρέπει να έχουν ηλικία άνω των 3.500 ετών. Το υπόλοιπο 20-30% θα πρέπει να είναι μεταγενέστερα, που συμπλήρωσαν κάποια διάκενα ανάμεσα στα προηγούμενα. Η καλλιεργούμενη έκταση πλησίαζε τα 15 με 20 στρέμματα, ή περί τις 300 έως 350 χιλιάδες ρίζες, η δε παραγωγή περί τους 3.500 τόνους ελιές.

Τέλος, όσον αφορά τα αμπέλια θα μπορούσαν να λεχθούν τα ακόλουθα. Στο δυτικό και νότιο τμήμα του νησιού, στα λιγότερο γόνιμα και ελαφρώς επικλινή σημεία, υπάρχουν και σήμερα ξερολιθιές, οι οποίες καθιστούν το έδαφος τελείως επίπεδο. Στα σημεία αυτά πιθανολογείται ότι πρέπει να υπήρχαν αμπέλια. Και τούτο διότι τα υπάρχοντα εκεί σήμερα ελαιόδεντρα έχουν ηλικία 2 με 3 αιώνες. Επίσης, το αργιλώδες και κάπως ξηρό έδαφος είναι άριστο για την αμπελουργία και την εξαιρετική ποιότητα του κρασιού. Υπολογίζεται ότι η καλλιεργούμενη έκταση θα έφτανε περί τα 1.500 στρέμματα, η δε παραγωγή σταφυλιών περί τους 2.000 τόνους και κρασιού περί τους 1.200 τόνους.

Βεβαίως, στα γεωργικά προϊόντα θα πρέπει να προσθέσουμε και την κτηνοτροφία, η οποία όπως και μέχρι σήμερα, θα ανθούσε στην πλουσιότατη βλάστηση.

Ένας άλλος τομέας, με εξαιρετική ακμή, ήταν και η μελισσοκομία. Το πευκόμελο και ιδίως το κερί ήταν περιζήτητα. Για το κερί και το λάδι αξίζει να τονίσουμε ότι την εποχή εκείνη κατείχαν τη θέση που είχε το φωτιστικό πετρέλαιο μέχρι πρότινος, ή ο ηλεκτρικός λαμπτήρας σήμερα.

Για τη διατροφή του εξαιρετικά μεγάλου αριθμού των κατοίκων οι Θάσιοι προμηθεύονταν τα σιτηρά και τα όσπρια από τις κτήσεις τους στην απέναντι ακτή και την ενδοχώρα του Στρυμόνα, των Φιλιππων, της Χρυσούπολης, ή και από πιο απομακρυσμένες περιοχές, με τις οποίες διεξήγαγαν το εμπόριο.

Γ) ΔΑΣΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Δεύτερη μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή του νησιού ήταν τα πυκνά δάση με τα ευθύκορμα πεύκα. Για να εκτιμήσουμε σήμερα τη σπουδαιότητα της ξυλείας θα πρέπει να αφαιρέσουμε από την καθημερινή πρακτική τον σίδηρο και κάθε άλλο μέταλλο και το τσιμέντο. Τότε θα μπορούσαμε να αξιολογήσουμε τη χρησιμότητα του ξύλου στις οικοδομές, στις μεταφορές, στη θέρμανση, στα υποστηλώματα των στοών και τόσες άλλες χρήσεις. Ιδιαίτερη ση-

μασία είχε η χρησιμότητα του ξύλου στη ναυπηγική. Και τούτο διότι, όποιος είχε ισχυρό στόλο, πολεμικό και εμπορικό, τότε όπως και σήμερα, ήταν οικονομικά ισχυρότερος.

Δ) ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ - ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Τρίτη μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή ήταν τα μεταλλεία. Πέραν των όποιων πληροφοριών από την εποχή εκείνη, οι υπάρχουσες και σήμερα στοές σε βάθος εκατοντάδων μέτρων μαρτυρούν για την ακμή των μεταλλείων, που βρίσκονται ανάμεσα στις τοποθεσίες Αίνυρα και Κοίνυρα, στην ανατολική πλευρά του νησιού. Απ' αυτά γινόταν εξόρυξη σιδήρου, αλλά κυρίως αργύρου και χρυσού. Ο πλούτος, τον οποίο απεκόμιζαν οι Θάσιοι από την περίπτωση αυτή, φαίνεται από το γεγονός ότι έκοψαν από τους πρώτους λαούς νομίσματα (περί το 525 π.Χ.), αλλά και κυρίως από το γεγονός ότι εμπειρίχχαν μεγάλη φερεγγυότητα, καθόσον εγίνοντο αποδεκτά από πολύ απόμακρους λαούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι βρέθηκαν θασιακά νομίσματα ακόμη και στις παραδουνάβιες χώρες.

Τον χρυσό και άργυρο από τα μεταλλεία της Θάσου, συμπλήρωνε ο χρυσός και άργυρος τα οποία ελάμβαναν από τα ορυχεία των κτήσεών τους στο Παγγαίο.

Υπολογίζεται ότι από τα μεταλλεία χρυσού εξορύσσονταν περίπου 8 τόνοι εμπλουτισμένο μέταλλευμα χρυσού το χρόνο, τεράστια ποσότητα για τα πρωτόγονα και ατελέστατα τεχνικά μέσα της εποχής εκείνης.

Ε) ΛΑΤΟΜΕΙΑ ΜΑΡΜΑΡΟΥ - ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗ

Τέταρτη αξιόλογη πλουτοπαραγωγική πηγή ήταν τα λατομεία μαρμάρου και η αγγειοπλαστική. Το μάρμαρο της Θάσου ήταν εφάμιλλο με το Πεντελικό και πέραν της τοπικής χρήσης του εξαγόταν σε διάφορες χώρες της εποχής εκείνης, όπως και σήμερα. Η μεγάλη ποσότητα μαρμάρου που χρησιμοποιήθηκε στην πρωτεύουσα φαίνεται από τις μέχρι σήμερα ανασκαφές. Όσον αφορά τις εξαγωγές διά θαλάσσης, υπάρχουν πληροφορίες ότι έφτασαν μέχρι και την Αθήνα.

Η αγγειοπλαστική, επίσης, αποτελούσε μεγάλη πηγή πλούτου. Τα μεγάλα πιθάρια ήταν μοναδικά για την αποθήκευση του ελαιόλαδου, των σιτηρών και των οσπρίων, ενώ οι αμφορείς αποτελούσαν αναντικατάστατα μέσα με τα οποία μετέφεραν το λάδι και το κρασί στις πιο απόμακρες χώρες. Βρέθηκαν θασίτικοι αμφορείς στον Εύξεινο Πόντο, στην Αίγυπτο, στη Συκελία, στα Σούσα κτλ.

Από αυτές τις αξιολογότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές γίνεται εύκολα κατανοητό το μέγεθος της εμπορικής ακμής των Θασίων, αφού πρώτα κατάφεραν να εξασφαλίσουν τους θαλάσσιους δρόμους, προς κάθε κατεύθυνση, του τότε γνωστού κόσμου με το στρατιωτικό τους στόλο. Για να αντιληφθούμε το μέγεθος του εθνικού πλούτου της θασιακής πολιτείας, θα αναφέρουμε δύο ενδεικτικά στοιχεία.

- 1) Η ετήσια πρόσδοδος από όλες τις δραστηριότητες στο νησί ανερχόταν στα 200 τάλαντα και τις χρονιές με καλή σοδειά έφτανε και μέχρι τα 300 τάλαντα. Την ίδια εποχή η κοσμοκράτειρα Αθήνα, στη μεγαλύτερη ακμή της, οπότεν είχε στον έλεγχο της τόσες πλούσιες και εκτεταμένες πόλεις-κράτη, εισέπραττε συνολικά φόρους υποτελείας ετησίως περί τα 1000 τάλαντα.
- 2) Όταν το 480 π.Χ. οι Θάσιοι αναγκάστηκαν να φιλοξενήσουν τη μεγάλη στρατιά του Ξέρξη, που κατευθυνόταν προς την Αθήνα, ξόδεψαν 400 τάλαντα, ποσό πολύ μεγαλύτερο από το ετήσιο εισόδημα του νησιού. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς τα πλούτη που ήταν αποθηκευμένα στα θησαυροφυλάκια της θασιακής πολιτείας.

Αλεξανδρινή περίοδος - Ρωμαϊκή κυριαρχία (320 π.Χ.-467 μ.Χ.)

Κατά τα πρώτα χρόνια της Αλεξανδρινής εποχής η Θάσος εξακολουθεί να ακμάζει όπως και προηγουμένως. Αλλά στη συνέχεια και ιδίως μετά το 202 π.Χ., οπότε και περνά στη Μακεδονική κυριαρχία των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ακολουθεί την ίδια φθίνουσα πορεία με τη μητροπολιτική Ελλάδα. Και τούτο, διότι οι νέες χώρες της Αλεξανδρινής αυτοκρατορίας αποτελούν πόλο έλξεως για την άρχουσα τάξη του πλούτου, των τεχνών, των στρατιωτικών κτλ., με συνέπεια να αναδειχτούν νέα κέντρα ακμής και πλούτου, όπως η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο, τα Σούσα στην Περσία, η Έφεσος και η Πέργαμος στη Μικρά Ασία, η Αντιόχεια στη Συρία κτλ.

Κάτω από τη Μακεδονική κυριαρχία η Θάσος χάνει τις κτήσεις της, τη στρατιωτική ισχύ της, τον εμπορικό στόλο της και τελικά, στη συνέχεια, γίνεται φόρου υποτελής στους Ρωμαίους. Βεβαίως εξακολουθεί και παράγει ελιές, λάδι, κρασί και ξυλεία, έχει την κτηνοτροφία της, εξάγει τα μάρμαρά της, όλα αυτά όμως, σε πολύ μειωμένες ποσότητες, και φυσικά όλα για λογαριασμό των κατακτητών.

Υπ' αυτές τις συνθήκες ο πληθυσμός μειώνεται δραστικά και κανένα πιά ενδιαφέρον δεν παρουσιάζει το νησί, καθώς επίσης και σχεδόν κανένα οικονομικό στοιχείο δεν υπάρχει.

Βυζαντινή περίοδος και Ενετοκρατία (περίοδος Gattilusi) 467-1455 μ.Χ.

Και κατ' αυτήν την περίοδο τα οικονομικά και γενικότερα η ζωή του νησιού συνεχίζει να βρίσκεται σε παρακμή για τους ίδιους λόγους που αναφέραμε και στην προηγούμενη περίοδο. Το νησί δίδεται ως φέουδο σε διάφορους αξιωματούχους του αυτοκράτορα και το μόνο που αλλάζει κάθε φορά είναι ο φεουδάρχης.

Στο σημείο αυτό θεωρώ σκόπιμο να σημειώσω τι ήταν το φέουδο, γιατί πολλές φορές το ακούμε και ίσως να μη γνωρίζουμε την ακριβή του σημασία.

Φέουδο ή τιμάριο ή τσιφλίκι ονομάζεται μια μεγάλη έκταση γης, που ο ηγεμόνας ή ο βασιλιάς την παραχωρούσε σε κάποιο ευπατρίδη (στρατηγό ή αξιωματούχο) εις ανταμοιβή των εκδουλεύσεών του προς τον ηγεμόνα. Στη συνέχεια ο φεουδάρχης, κατόπιν κάποιας «συμφωνίας», παραχωρούσε κομμάτια της έκτασης σε μια ή πολλές οικογένειες μαζί, τους κολλήγους, για να την καλλιεργήσουν και ελάμβανε τμήμα της παραγωγής. Στη σημερινή νομική γλώσσα ο ηγεμόνας είχε την ψιλή κυριότητα και ο φεουδάρχης την επικαρπία. Το σύστημα αυτό ήκμασε πολύ στο δυτικό κόσμο, κατά το μεσαίωνα, απ' όπου το αντέγραψαν και οι Οθωμανοί.

Το σύστημα της φεουδαρχίας διαφέρει από το σύστημα της δουλοπαροικίας. Οι δουλοπάροικοι ήταν ιδιοκτησία του γαιοκτήμονα, που τους πουλούσε ή τους αγόραζε μαζί με το γαιοκτήμα. Εδώ ο γαιοκτήμονας είχε την πλήρη κυριότητα, δηλ. την ψιλή και την επικαρπία.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι κατ' αυτή την περίοδο, πέραν των κατακτητών, το νησί βρίσκεται και στο έλεος των πειρατών, των Σαρακηνών και των Συριανών αλλά και των δυτικών δυναστών. Έτσι, όσοι κάτοικοι απέμειναν στο νησί, κάθε τόσο ανέβαιναν στα βουνά, για να γλυτώσουν από τους πειρατές, που εξακολουθούσαν να ελκύονται από το φυσικό πλούτο και την κάποια γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή του νησιού.

*Οθωμανική περίοδος (1455-1813 & 1902-1912)**Αιγυπτιακή κτίση (1813-1902)*

Ελάχιστες είναι και στην περίοδο αυτή οι πληροφορίες για τα οικονομικά της Θάσου. Κάποιοι δυτικοί αρχαιολόγοι ή περιηγητές ενδιαφέρονταν περισσότερο για τα μνημεία του νησιού και για τον αρχαίο και βυζαντινό πολιτισμό παρά να καταγράψουν τα οικονομικά της εποχής τους. Για να μην πούμε ακόμη ότι οι περισσότεροι αξιωματούχοι της δύσεως μάλλον ενδιαφέρθηκαν να λεηλατήσουν τα μνημεία και να τα μεταφέρουν στην πατρίδα τους.

Από μερικές πληροφορίες μαθαίνουμε ότι πριν από την Αιγυπτιακή περίοδο το νησί υπαγόταν στον Καπ. Πασά, τον Ζαγκάν. Η οικονομία του νη-

σιού ήταν σχετικά ανθηρή και πλήρωνε ετησίως ένα αξιόλογο φόρο, γύρω στα 450.000 ακτσέ (άσπρα), ή περί το 1.000.000 γρόσια της εποχής εκείνης. Επίσης, κατά τα Ορλωφικά, το 1770, οι Ρώσοι, για να εξασφαλίσουν ξυλεία για το στόλο τους, «...από τη Θάσο έκοψαν 17.000 ξύλα, (δηλ. πεύκα)...».

Αναφέρεται ακόμη ότι ο αιδεσιμότατος Braconnier υπελόγησε ότι το 1707 η εκμετάλλευση της ξυλείας, του λαδιού και του κεριού απέδωσε στον Καπουδάν Πασά εισόδημα 30.000 λιρών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι πολλά ελαιοκρήματα την εποχή αυτή περνούσαν στην ιδιοκτησία των μοναστηριών του Αγίου Όρους, για να μην περιέλθουν στην κατοχή των Τούρκων κατακτητών.

Το πιο αξιόλογο γεγονός της περιόδου αποτελεί η παραχώρηση του νησιού στον Μωχάμετ Άλυ της Αιγύπτου το 1813. Η αιγυπτιακή κυριαρχία είχε αντιφατικές οικονομικές συνέπειες. Αφενός ευεργετικές, καθώς:

- 1) Απάλλαξε τους Θάσιους από το πλείστον των φόρων επί της παραγωγής και άφησε κυρίως μόνο τον κεφαλικό, τον οποίο απέδιδαν στην Πύλη.
- 2) Ανατέθηκε ουσιαστικά η διοίκηση του νησιού στη δημογεροντία, ένα σώμα που το απάρτιζαν οι προεστοί όλων των χωριών και το οποίο ασκούσε σχεδόν όλες τις εξουσίες.

Οι Αιγύπτιοι ενδιαφέρονταν μόνο για την ξυλεία, με αποτέλεσμα να λεηλατούν τα πανέμορφα δάση. Από την αρχή της κυριαρχίας των Αιγυπτίων, το 1813, άρχισε η υλοτόμηση και από την ξυλεία αυτή κατασκεύασαν όλο το στόλο τους, ο οποίος έλαβε μέρος και καταστράφηκε στη ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 8/10/1827.

Επίσης έχουμε την πληροφορία ότι το 1857 οι Αιγύπτιοι μετέφεραν από τη Θάσο στην Αίγυπτο 29.000 κορμούς πεύκων εκ των οποίων 9.000 τεμάχια ήταν πάχος 0,30 τ.μ. και άνω. Όσον αφορά τα άλλα δασικά προϊόντα, καυσόξυλα, δαδί, ρητίνη, ξυλοκάρβουνα, τα οποία ασφαλώς θα ήταν μια καλή πηγή εισοδήματος, δεν έχουμε ποσοτικά και οικονομικά στοιχεία.

Ενδεικτικό του πλούτου των δασών του νησιού είναι και το γεγονός ότι στις 25/11/1896 υπεγράφη συμβόλαιο διάρκειας 15 ετών για την πώληση στον ομογενή εξ Αιγύπτου Νικ. Ψιακή 300.000 κυβ. μέτρων ξυλείας, ή 20.000 κυβ. μέτρων ετησίως. Το συμβόλαιο αυτό τελικώς δεν υλοποιήθηκε, διότι η δημογεροντία αντέδρασε βίαια, ξεσηκώνοντας και όλο το λαό του νησιού.

Αναφέρεται ακόμη ότι κατά το τέλος του 18ου αιώνα η Θάσος παράγει περί τις 25.000 οκάδες κερύ και με βάση αυτή την ποσότητα εκτιμάται ότι η παραγωγή του μελιού πρέπει να ξεπερνούσε τις 100.000 οκάδες.

Όσον αφορά την πληροφορία, ότι κατά τα μέσα του 18ου αιώνα η παρα-

γαγή λαδιού, σε καλή σοδιά, έφθανε περί τις 3.000 milleroles², ή 193.000 λίτρα, δεν φαίνεται να είναι ορθή, καθόσον εκτιμάται πάρα πολύ μικρή³.

Όμως υπήρχαν και οι δυσμενείς συνέπειες, αφού οι δημογέροντες, ανεξέλεγκτοι πιά, δεν ασκούσαν χρηστή διοίκηση για τον πληθυσμό. Καταπίεζαν τους κατοίκους, εισέπρατταν υπερβολικούς φόρους, τους οποίους δεν απέδιδαν στον πασά της Καβάλας, με συνέπεια να διπλοπληρώνουν ή να τριπλοπληρώνουν οι κάτοικοι. Τέλος, διεκδικούσαν και καταλάμβαναν κτήματα των αδυνάτων, με συνέπεια οι κάτοικοι να εγκαταλείπουν την καλλιέργεια της γης. Παράλληλα, τα μεταλλεία και τα λατομεία μαρμάρου έμειναν ανεκμετάλλευτα.

Όλα αυτά οδήγησαν τους κατοίκους στη μεγαλύτερη φτώχεια των τελευταίων αιώνων, αφού είχαν παραιτηθεί από κάθε προσπάθεια να εκμεταλλευτούν τις εξαιρετικές πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού.

Στο τέλος της περιόδου, έρχεται σαν μια καλή οικονομική ανάσα, για το νότιο τμήμα του νησιού, η αξιοποίηση των σιδηρομεταλλευμάτων, τα οποία περιείχαν και ικανές ποσότητες ψευδαργύρου. Το 1902, καθώς το νησί ξαναπερνά στην κυριαρχία των Τούρκων, φτάνει στα Λιμενάρια ο Γερμανός επιχειρηματίας Fr. Speidel και το 1903 αρχίζουν στη θέση Βούβες οι αναγκαίες εργασίες για την εξόρυξη του πολύτιμου μετάλλου.

Στις παραλιακές εγκαταστάσεις στα Λιμενάρια γινόταν ο εμπλουτισμός και η απόσπαση του βαρύτη σε τέσσερις φούρνους, εκ των οποίων οι τρεις κυλινδρικοί και ένας με τετράγωνη κάτοψη. Στις εγκαταστάσεις περιλαμβάνονταν και τρεις πετρελαιοκίνητες γεννήτριες, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οι πρώτες που εγκαταστάθηκαν σε όλη την τουρκική επικράτεια.

Η εταιρεία απασχόλησε περίπου 2.000 εργαζομένους, ενώ το 1905-1906 κτιζεται το «Παλατάκι» ως διοικητήριο της εταιρείας. Οι εργασίες συνεχίστηκαν εντατικά μέχρι την έναρξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου (1914). Στο τέλος του πολέμου οι εγκαταστάσεις περιέρχονται στο Ελληνικό Δημόσιο έναντι των πολεμικών αποζημιώσεων που είχαν επιδικαστεί υπέρ της Ελλάδας.

Νεότερη περίοδος από την απελευθέρωση (1912) έως σήμερα

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Για την τελευταία αυτή περίοδο, βεβαίως, έχουμε τα περισσότερα στοι-

2. Βλ. Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Θάσου 1453-1912*, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 66.

3. Βλ. Απ. Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σελ. 128.

χεία, αφού, πέραν της χρονικής εγγύτητας, είναι και η πιο πολυκύμαντη. Ουσιώδη γεγονότα, που επηρέασαν και ίσως εξακολούθησαν και στο μέλλον να επηρεάζουν το νησί είναι:

- 1) Ο αποκλεισμός του νησιού κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918) και η καπνεργασία στην Καβάλα (1925-1953), με μια διακοπή κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου (1941-1949).
- 2) Η αποκατάσταση των ακτημόνων, με την παραχώρηση δημόσιας δασικής έκτασης και με απαλλοτρίωση των μοναστηριακών γαιών (ΝΔ της 13/7/1927 «Περί απαλλοτρίωσης μετοχίων της Θάσου»).
- 3) Ο αναδάσμος των ελαιόδεντρων, με πρώτο χωριό, το 1956, τον Πρίνο, και στη συνέχεια Καλλιράχη, Σωτήρος, Ραχώνι, Λιμενάρια κτλ. Στενά συνδεδεμένο με τον αναδάσμο είναι και το άνοιγμα των γεωτρήσεων.
- 4) Τελευταίο και όχι αμελητέο είναι η ανάπτυξη του τουρισμού.

Οι χρονικές περίοδοι που οριοθετούν τα γεγονότα αυτά δεν είναι ξεχωριστές αλλά αλληλοεμπλεκόμενες. Εισερχόμενοι λοιπόν στην εξέταση των ως άνω καταγραφέντων γεγονότων θα μπορούσαμε να πούμε τα ακόλουθα.

Α) ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ (1914-1918)

Όπως είναι γνωστό, με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1913) αρχίζουν οι προετοιμασίες για τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Σ' όλη αυτή την περίοδο (1913-1918) η Θάσος βρίσκεται στο κέντρο των πολεμικών επιχειρήσεων, δημιουργείται στρατιωτικό αεροδρόμιο στον Πρίνο, η Θάσος τίθεται υπό τη διοίκηση των γαλλικών αρχών, και υφίσταται το μεγαλύτερο αποκλεισμό στην ιστορία της, καθόσον η απέναντι ακτή της Καβάλας βρισκόταν υπό βουλγαρική κατοχή. Το επισημαίνουμε ιδιαίτερας, διότι οι κάτοικοι κατά την πεντατία αυτή υπέστησαν τη μεγαλύτερη πείνα που ακούστηκε ποτέ. Τόση, όση ούτε οι Αθηναίοι γνώρισαν το 1941. Ήταν τόσο μεγάλη η έλλειψη δημητριακών, ώστε μάζευαν τα βελανίδια, τα έψηναν και τα άλεθαν στους χειρόμυλους για αλεύρι και ψωμί που ήταν πικρό σα δηλητήριο.

Επίσης είναι γνωστό ότι μετά το τέλος του πολέμου αρχίζει η Μικρασιατική εκστρατεία, ακολουθεί η Μικρασιατική καταστροφή και με τον ερχομό των προσφύγων αρχίζει για την Καβάλα και φυσικά για τη Θάσο μια νέα οικονομική άνθιση με την καπνεργασία.

B) Η ΚΑΠΝΕΡΓΑΣΙΑ

Η περίοδος της καπνεργασίας⁴ προκάλεσε στη Θάσο εξαιρετικά μεγάλες και αντιφατικές οικονομικές διακυμάνσεις όπως θα δούμε στη συνέχεια. Από το 1925 αρχίζει η μετανάστευση των Θασίων προς την Καβάλα και προς την κορύφωση της απασχόλησης, το 1932, από τη Θάσο με συνολικό πληθυσμό 13.000 περίπου κατοίκους, μεταβαίνει στην Καβάλα το 1/2 του εργατικού δυναμικού, περίπου 4.000 εργαζόμενοι, άνδρες και γυναίκες. Η απασχόληση στο 80% των Θασίων διαρκεί 6-7 μήνες, κατά τη θερινή περίοδο, και επανакάμπτουν στο νησί, κυρίως, για την ελαιοσυλλογή το Φθινόπωρο. Αυτή η εκροή εργατικού δυναμικού είχε δύο αντικρουόμενες οικονομικές συνέπειες:

- 1) Από τη μια τα εισοδήματα που εισρέουν στο νησί στην κορύφωση της απασχόλησης, (το 1932), εκτιμούνται στο υπερδιπλάσιο όλων των άλλων δραστηριοτήτων στο νησί. Πολλοί Θάσιοι την θυμούνται ως χρυσή περίοδο. Αναφέρεται ότι το 1938-39 το μέσο ημερομίσθιο του δημοδιδασκάλου ήταν περί τις 40 δρχ. και του καπνεργάτη περί τις 50 δρχ., του στιβαδόρου περί τις 70 δρχ. και του αρχιεργάτη περί τις 90 δρχ. Τα υψηλά καπνεργατικά ημερομίσθια κατεκτήθησαν βεβαίως με αγώνες των καπνεργατών και κυρίως, για δύο λόγους: α) Διότι δεν ήταν ετήσια η απασχόληση και β) διότι η εργασία ήταν εξαιρετικά ανθυγιεινή.
- 2) Από την άλλη, όμως, η γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή πέφτει κατακόρυφα, για να φτάσει στο μισό εκείνης πριν το 1925. Ήτοι, η παραγωγή ελιάς από 2.800 τόνους στους 1.500 τόνους.

Όμως, από το 1932 και εξής, αρχίζει να αυξάνει η ανεργία των καπνεργατών, και κυρίως, από το 1935, οπότε «κλείνει» το επάγγελμα του καπνεργάτη, δηλαδή δεν εκδίδει το ΤΑΚ⁵ (Ταμείο Ασφάλισης Καπνεργατών) νέα βιβλιάρια, οπότε και αρχίζει η αντίστροφη οικονομική διαδικασία. Τόσο οι πρώην καπνεργάτες, όσο και το νέο παραγωγικό δυναμικό, παραμένουν στο νησί και επιδίδονται στις γεωργικές απασχολήσεις.

Η δεκαετία του 1930 αποτελεί μια εργώδη περίοδο ανασυγκρότησης της γεωργικής καλλιέργειας και παραγωγής. Αυτή η αντίστροφη οικονομική

4. Σημειώνω ότι για το θέμα της καπνεργασίας εξαιρετική επεξεργασία έχει κάνει η κυρία Δαλακούρα. (Βλ. *Θασιακά*, τόμος 9ος, σελ. 157-182). Εγώ θα αναφερθώ σ' αυτό λόγω των επιπτώσεων που είχε στα οικονομικά του νησιού.

5. Ταμείο ασφάλισης καπνεργατών άρχισε να λειτουργεί από το 1926, ιδρύθηκε το 1928 και ήταν μετά το ΝΑΤ ο δεύτερος ασφαλιστικός φορέας εργαζομένων μέχρι το 1936 που συστήθηκε το ΙΚΑ.

κίνηση είχε σαν αποτέλεσμα οι παλαιοί ελαιώνες να καθαρίζονται από τα «ρουμάνια», τα ελαιόδεντρα να κλαδεύονται κτλ. και νέοι ελαιώνες να δημιουργούνται στα χέρσα. Έτσι, λοιπόν, η μεν καλλιεργούμενη έκταση αυξήθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1930 περίπου 20%, ή περί τα 6.000 στρέμματα, η δε παραγωγή βρώσιμης και ελαιοποιήσιμης ελιάς να φτάσει τους 3.500 τόνους.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 αρχίζουν να εγκαθίστανται στο νησί τα πρώτα μηχανοκίνητα ελαιοτριβεία, τα οποία συνετέλεσαν εξαιρετικά στην ποιοτική αναβάθμιση του ελαιόλαδου. Ενώ στους πρωτόγονους χειροκίνητους μύλους το βρώσιμο ελαιόλαδο έφτανε μέχρι 6-8 βαθμούς οξύτητας, τώρα κυμαίνεται κάτω από τους 1,5 βαθμούς.

Εκεί όπου υπήρξε έκρηξη την περίοδο αυτή ήταν η αμπελοκαλλιέργεια. Τη δεκαετία 1930-40 δημιουργούνται νέοι αμπελώνες, τόσο στα χέρσα, τα οποία είχαν δοθεί στους ακτήμονες το 1930, όσο και σε νέες, κυρίως δασικές εκτάσεις, οι οποίες εκχερσώθηκαν, με αποτέλεσμα στο τέλος της δεκαετίας η αμπελοκαλλιέργεια να φτάνει περί τα 2.000 στρέμματα, η δε παραγωγή σταφυλιών περί τους 2.500 τόνους, που αποδίδουν περί τους 1.500 τόνους εξαιρετικό μαύρο κρασί προς επιτόπια, κυρίως, κατανάλωση.

Το τέλος της από χιλιετίες αμπελοκαλλιέργειας στη Θάσο επήλθε οριστικά και αμετάκλητα τη διετία 1953-54, όταν αναπάντεχα ενέσκηψε στο νησί η λεγόμενη σηψηριζία, που κατέστρεψε ολοσχερώς τους αμπελώνες, όπως και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Στη Θάσο, όμως, έκτοτε και μέχρι σήμερα δεν έγινε καμιά προσπάθεια να φυτευτούν νέα αμπέλια, για να γευτούμε και πάλι το εξαιρετικό μαύρο κρασί της αρχαιότητας.

Υπ' αυτές τις συνθήκες, θα έλεγα ότι η κατοχή βρίσκει τη Θάσο «οχυρωμένη» από οικονομικής πλευράς, «εξάγοντας» τα προϊόντα των αμπελιών και των ελαιώνων στην απέναντι ακτή και, κυρίως, στην Καβάλα. Ιδίως η ελαιοπαραγωγή του 1941 υπήρξε χαρακτηριστικά «θεία ευλογία», όπως ενθυμούνται όσοι την γνώρισαν στη βουλγαροκρατούμενη Θάσο.

Πληροφοριακά σημειώνουμε ότι στη βουλγαροκρατοχή η ελαιοπαραγωγή βρισκόταν υπό ένα καθεστώς σχετικής επίταξης. Δηλαδή οι ελαιοπαραγωγοί υποχρεωτικά έπρεπε να παραδώσουν στα επιταγμένα ελαιοτριβεία όλη ανεξαιρέτως την παραγωγή τους, έναντι μιας σχετικά ικανοποιητικής τιμής σε λέβη⁶, η αξία του οποίου κρατήθηκε σχετικά σταθερή σε όλη την τετραετία. Η μεταφορά ελαιών, έστω και για ίδια χρήση στο χωριό, απαγο-

6. Στην κατοχή επεβλήθη το κιλό ως μονάδα μέτρησης βάρους και το λέβη ως νόμισμα.

ρευόταν, και μόνο κατά τις νυχτερινές ώρες τις μετέφεραν στους ώμους με κίνδυνο της ζωής τους, αφού επιβαλλόταν στον πληθυσμό πλήρης νυχτερινή απαγόρευση της κυκλοφορίας. Ένα μέρος το ελαιοποιούσαν με σύνθλιψη του καρπού, με πρωτόγονο τρόπο, και από το λάδι ένα μέρος το μετέφεραν λαθραία στις απέναντι ακτές με τις βάρκες για ανταλλαγή με όσπρια και σιτηρά. Να σημειωθεί ότι με ένα κιλό λαθραίο λάδι στην Καβάλα αγόραζαν ελεύθερα και μετέφεραν στη Θάσο 50 κιλά πατάτες.

Έτσι φτάνουμε στο 1953, που αποτελεί σταθμό για την οικονομική ζωή της ευρύτερης περιοχής της Καβάλας, ανάλογα δε και της Θάσου. Από το 1953 μέχρι το τέλος της δεκαετίας, στην πόλη της Καβάλας και λιγότερο στην περιφέρεια, επικρατεί ένα άνευ προηγουμένου οικονομικό χάος. Το πλήγμα στην καπνεργασία έφερε αλυσιδωτές αντιδράσεις και στα άλλα επαγγέλματα και σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού. Η εικόνα στην τότε ονομαζόμενη πλατεία Φουάτ παρουσίαζε ένα πλήθος ανθρώπων, κυρίως άνδρες όλων των ηλικιών, να περιφέρονται άσκοπα και σαν χαμένοι. Η ίδια εικόνα, σε μικρότερη ένταση, εμφανίζεται και στα χωριά του νησιού.

Πληροφοριακά και συνοπτικά πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι εξελίξεις στην καπνεργασία με τον Ν. 2348/1953 και το Ν.Δ. 2519/1953 είναι:

- 1) Το επάγγελμα γίνεται ελεύθερο και οι καπνοεπιχειρήσεις προσλαμβάνουν ελεύθερα προσωπικό, κυρίως νέες κοπέλες με μικρό ημερομίσθιο.
- 2) Αλλάζει το σύστημα της καπνεργασίας από την «τόγκα», (δηλ. στοίβαγμα και διαλογή των καπνόφυλλων), σε απλό ξεφύλλισμα και διαλογή, με συνέπεια, για την ίδια ποσότητα καπνών να χρειάζονται πλέον 10-20 φορές λιγότερα ημερομίσθια.
- 3) Καταργείται το ΤΑΚ και συγχωνεύεται στο ΙΚΑ, οι δε ασφαλισμένοι χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, με βάση την ηλικία, σε συνδυασμό με τον αριθμό των σε ασφάλιση ημερομισθίων. (Άρθρα 4 και 5 του Ν. 2348/1953 και άρθρο 1 του Ν.Δ. 2519/1953).

Η πρώτη κατηγορία ηλικίας, γύρω στα 55 έτη και άνω, εξαργύρωσε όλα τα ημερομίσθια στο ΤΑΚ και έλαβε μια ελάχιστη σύνταξη.

Η δεύτερη κατηγορία ηλικίας, γύρω στα 50 μέχρι 55, επίσης εξαργύρωσε όλα τα ημερομίσθια στο ΤΑΚ και έλαβε ένα μηδαμινό εφάπαξ.

Τέλος, η τρίτη κατηγορία, που εντάσσονται όλοι οι υπόλοιποι, γύρω στα 50 και κάτω, μετέφερε τα ημερομίσθια του ΤΑΚ στο ΙΚΑ και δεν έλαβε καμία αποζημίωση.

Για την πληρέστερη παρουσίαση παρατίθεται ο επόμενος πίνακας:

Γνωμοδότηση και επίσημη απεικόνιση του καταγεγραμμένου συμφέροντος με υπ. αριθ. 220/21/8/53 Αρθ. 4 Ν. 2348/53 & Αρθ. 1 Ν. 2519/53

Περιπτώσεις	Παράγραφος του Νόμου	Κατηγορία	Ηλικία συμπληρωμένη	Ημερομίσθια στο Τ.Α.Κ.		Σύνταξη γήρατος		Παρατηρήσεις
				Συνολικά	Τελευταία	Άνδρες	Γυναίκες	
Α'	Ν. 2348 § 1	Σύνταξη	65 ^{ον}	1800	300	Κατώτατη Ι.Κ.Α.	75% των αντρών	
Β'	§ 1	»	65 ^{ον}	1200	200	Προσωπική σύνταξη του Τ.Α.Κ.		
Γ'	§ 2	»	55 ^{ον} - 65 ^{ον}	1800	360	Όπως οίως άνω, περίπτωση Α'		
Δ'	§ 3	»	50 ^{ον} - 55 ^{ον}	2700	360	75% Της κατώτατης Ι.Κ.Α.	60%	Εντός δμήνου με αίτηση των να αποφασίσουν για σύνταξη ή όχι.
Ε'	§ 4	Εφάπαξ αποζημ.	50 ^{ον} 7	-	360	Αραχ. ημερομίσθιο ⁸ 7000 ⁹	5000	Εντός δμήνου με αίτηση των να αποφασίσουν για εφάπαξ ή όχι
ΣΤ'	Ν. 2519 § 4	»	40 ^{ον} - 50 ^{ον}	-	360	7000	-	Σύμφωνα με την παρατήρηση Ε'
Ζ'	Ν. 2348 Αρθ. 5 § 1	-	-	-	-	-	-	Όλοι οι άλλοι μεταφέρουν τα έσοδα στο Ι.Κ.Α.

7. Συμπληρωμένο το 50όν και άνω και δεν έχουν τις προϋποθέσεις των περιπτώσεων Α' έως και Δ'.

8. Και μέχρι 2699 ημερομίσθια, διότι μετά επιπλέον στην περίπτωση Δ'.

9. Για την καλύτερη κατανοήση των δοθεισών απόζημιώσεων των 7.000 και 5.000 δραχμών με τα σημερινά δεδομένα σημειώνεται ότι το Μάιο του 1953 έγινε το «κόψιμο» των τριών μηδενικών του χιλιοστού του δολαρίου. Ταυτόχρονα το δολάριο \$ ανατιμήθηκε από 15 νέες δραχμές σε 30 ανά δολάριο \$.

Αυτή η περίοδος ανακατατάξεων και προσαρμογών κράτησε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960, με κύριο χαρακτηριστικό τη μετανάστευση. Στους Θάσιους, όμως, η μετανάστευση δεν παρουσίασε την ίδια ένταση, με τις άλλες περιοχές και τούτο καθώς φαίνεται για δύο λόγους. Αφενός, γιατί βρήκαν διέξοδο με την απασχόληση στα κτήματα και λιγότερο την αλιεία, αφετέρου, διότι παρουσιάζουν ισχυρότερο δεσμό με τον τόπο τους και την οικογένεια. Υπολογίζεται ότι ξενιτεύτηκαν περί τους 300-400 νέοι, άντρες και γυναίκες, προς όλες τις κατευθύνσεις του εξωτερικού.

Γ) Ο ΑΝΑΔΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΟΔΕΝΤΡΩΝ - ΓΕΩΤΡΗΣΕΙΣ

Μέσα σ' αυτήν την οικονομική κοσμογονία βρίσκει πρόσφορο έδαφος και βγαίνει στην επικαιρότητα μια παλαιότερη ιδέα για τον αναδασμό των «σκόρπιων» ή «σποραδικών», όπως ελέγοντο, ελαιόδεντρων. Το πώς προέκυψε και πώς συντηρήθηκε αυτό το σύστημα της ακίνητης ιδιοκτησίας επί των ελαιόδεντρων και όχι επί του εδάφους, ίσως μας δοθεί άλλη ευκαιρία. Σημειώνω μόνο ότι τα αιωνόβια ελαιόδεντρα, τα οποία ευρίσκονται κυρίως στις πιο εύφορες περιοχές του νησιού, περιλαμβάνονταν στο σύστημα της δεντροϊδιοκτησίας. Εδώ θα αναφερθούμε στα οικονομικά αποτελέσματα του αναδασμού και τα οφέλη, τα οποία προέκυψαν από αυτόν.

Στον αναδασμό υπήχθησαν περί τα 23.400 στρέμματα, ή περί το 60% της πιο εύφορης γης. Στην παραγωγή ο αναδασμός είχε ευεργετική συμβολή, καθόσον από τις 7.500 τόνους ελιές να φτάσει στις 9.100 τόνους, δηλ. μια αύξηση περί τους 1.600 τόνους, ή σε ποσοστό 20%. Τονίζεται ότι χωρίς τον αναδασμό επ' ουδενί λόγω θα ήταν δυνατή η άρδευση των «σκόρπιων» ελαιόδεντρων¹⁰.

Εξίσου σπουδαίο γεγονός στην αύξηση της ελαιοπαραγωγής, αλλά και στην ποιοτική αναβάθμιση του καρπού υπήρξε το άνοιγμα των γεωτρήσεων. Ποιοτική αναβάθμιση του ελαιόκαρπου σημαίνει ότι οι ελιές από ελαιοποιήσιμες έγιναν βρώσιμες που μεταφράζεται για τον παραγωγό σε υπερδιπλάσιο εισόδημα. Υπολογίζεται δε ότι οι βρώσιμες ελιές από μερικές εκατοντάδες τόνοι αυξήθηκαν ήδη σε 1.500 τόνους, με αυξητική περαιτέρω τάση.

Ενώ λοιπόν η αρδευόμενη έκταση είναι περίπου αυτή για την οποία έγινε ο αναδασμός, η παραγωγή ελιάς αυξήθηκε περαιτέρω εν τω συνόλω, άνω του 12%, για να φτάσει από τους 9.100 στους 10.200 τόνους.

10. Πρέπει να τονιστεί ότι και μετά τον αναδασμό τα κτήματα, ήτοι ο οικογενειακός κλήρος, παρέμεινε εξαιρετικά μικρός, μη αποδεχόμενος μηχανική καλλιέργεια όπως συμβαίνει σε άλλες περιοχές.

Πρέπει να διευκρινιστεί εδώ ότι όλα τα παραπάνω ποσοτικά μεγέθη είναι μέσοι όροι, καθ' όσον η παραγωγή από χρονιά σε χρονιά κυμαίνεται τόσο, ώστε να φτάνει και το τριπλάσιο. Προς τούτο αναφέρουμε ότι στο ελαιοτριβείο του Πρίνου, που είναι το ελαιοπαραγωγικότερο χωριό, το 1994/95 ελαιοποιήθηκαν 704 τόνοι ελιές, ενώ το 1996/97 2050 τόνοι.

Σημειώνεται, επίσης, ότι για την ίδια ελαιοπαραγωγική χρονιά σε έρευνα της στατιστικής υπηρεσίας της Νομαρχίας Καβάλας καταγράφηκαν για το νησί: 2717 τόνοι βρώσιμες ελιές, 15.431 τόνοι ελαιοποιήσιμες ελιές και ελαιόλαδο εξ αυτών 3000 τόνοι.

Επίσης τα παραπάνω ποσοτικά μεγέθη είναι μέσοι όροι όλων των χωριών και που τα μεγέθη από χωριό σε χωριό, τόσο σε εκτάσεις, όσο και σε παραγωγή, διαφέρουν και πέραν του υπερδιπλάσιου.

Πρέπει να τονιστεί, επίσης, ότι εκεί όπου απέτυχαν ολοκληρωτικά, για πολλούς και διαφόρους λόγους, από τη δεκαετία του 1950 μέχρι σήμερα, ήταν οι προσπάθειες για την οργάνωση του συνεταιριστικού κινήματος. Και ακόμη, ότι δεν έγινε καμία προσπάθεια για την τυποποίηση των προϊόντων, που κυρίως απαιτεί η σημερινή ευρεία καταναλωτική αγορά.

Πριν αναφερθούμε στη μεγάλη πυρκαγιά του 1989 και για να λάβουμε μια εικόνα των οικονομικών μπορούμε να παραθέσουμε μερικά ποσοτικά και οικονομικά στοιχεία για μερικά προϊόντα όπως καταγράφονται υπό του κ. Νικολάου Δ. *Ελευθεριάδη*, *Θασιακά*, τ. 8, σελ. 228.

Μέσοι όροι περιόδου 1971-1976 σε δραχμές 1991

Πευκόμελο 2000 τόνοι	δρχ.	96.000.000
Ξυλεία εμπορεύσιμη 11.000 μ ³		—————
Τουρισμός: 42.000 επισκέπτες	δρχ.	400.000.000
Κτηνοτροφική παραγωγή 5.000 τόνοι	δρχ.	28.000.000

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε και στη μεγάλη πυρκαγιά του 1989, η οποία θέρισε περίπου 80.000 ρίζες ελαιόδεντρων, μικρών μεν και σε ημιορεινές περιοχές, των οποίων, όμως, η παραγωγή ετησίως υπολογίζεται ότι έφτανε τους 600 τόνους ελιές.

Στο δασικό πλούτο, όμως, αυτή η πυρκαγιά ήταν ασύλληπτα καταστροφική και η μεγαλύτερη στην ιστορία του νησιού. Υπολογίζεται ότι σε τρεις μέρες θέρισε περίπου 100.000 στρέμματα από το ωραιότερο πευκοδάσος.

Η κτηνοτροφική παραγωγή έμεινε στάσιμη.

Επίσης, από το 1989 και εξής δεν μπορούμε να μιλάμε πια για το εξαιρετικό πευκόμελο, και βέβαια για το κερύ. Η παραγωγή κερύου μηδενίστηκε και εκ του λόγου ότι στις κυψέλες τοποθετούνται τεχνητές κηρύθρες και ως εκ τούτου οι μέλισσες δεν παράγουν κερύ.

Όσον αφορά τα μάρμαρα και την αλιεία, έχουν μικρή οικονομική σημασία πλέον για τον πληθυσμό του νησιού.

Για την ολοκληρωμένη παρουσίαση θα πρέπει να αναφερθεί και η περίπτωση των σιδηρομεταλλευμάτων Χονδροδήμου, τα οποία στα μέσα της οικονομικά ταραγμένης δεκαετίας του '50 έδωσαν μια ανάσα στον δεινοπαθόντα πληθυσμό του νότιου νησιού, προσφέροντας εργασία σε περίπου 1.500 εργαζόμενους, άντρες και γυναίκες.

Δ) ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κλείνοντας θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε περιληπτικά στον τουρισμό ως πλουτοπαραγωγική πηγή του νησιού. Ο τουρισμός είναι το τελευταίο κομμάτι των οικονομικών στην ιστορική διαδρομή της Θάσου. Δεν υπήρξε, και καθώς φαίνεται δεν θα υπάρξει τουρισμός αντάξιος των εξαιρετικών και μοναδικών φυσικών καλλονών. Οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του τουρισμού είναι εξωγενείς και ενδογενείς. Στους πρώτους συγκαταλέγονται :

- 1) Η μεγάλη απόσταση από την Αθήνα και τα άλλα μεγάλα αστικά κέντρα.
- 2) Η παραμεθόριος θέση του νησιού σε συνάρτηση με το γεγονός ότι τα βόρεια σύνορα προς την Ευρώπη επί δεκαετίες ήταν και μερικώς εξακολουθούν να είναι κλειστά.
- 3) Η μικρή απόσταση από την απέναντι στεριά, και ιδίως την Καβάλα, η οποία δεν επέτρεψε την ανάπτυξη μιας αξιόλογης πόλης σαν κέντρο του νησιού. Αυτός ο λόγος, επίσης, δεν επιτρέπει στις σημερινές μεγάλες θαλάσσιες συγκοινωνίες να προσεγγίσουν το νησί, όπως συμβαίνει σε πολύ μικρότερα αιγαιοπελαγίτικα νησιά.
- 4) Οι μεγάλες πολιτικές και στρατιωτικές αναταράξεις στην Βαλκανική, οι οποίες απέκοψαν την άθοδο όλων των Ευρωπαίων τουριστών στο νησί.

Στους ενδογενείς μπορούν να αναφερθούν :

- 1) Η εξαιρετικά άναρχη πολεοδομική ανάπτυξη των παραλιακών οικισμών.
- 2) Η παντελής έλλειψη, η πλημμελής λειτουργία, και σήμερα ακόμη, δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης, αποκομιδής και διαχείρισης των απορριμμάτων, ελλιπούς ηλεκτροδότησης κτλ.
- 3) Η κακή έως χειρίστη διευθέτηση και η εξωραϊστική ανάπλαση των ακτών και η άνετη πρόσβαση προς αυτές, παρά το ότι οι φυσικές

καλλονές των ακτών είναι ανεπανάληπτες, γεγονός που ομολογούν από τα αρχαία χρόνια όλοι οι επισκέπτες.

- 4) Τέλος, η χαριστική βολή στην τουριστική ανάπτυξη ήταν οι πυρκαγιές του 1985 και του 1989, που κατέστρεψαν τα 2/3 των δασών του νησιού.

Παρά ταύτα, μετά από πολλά χρόνια, τα στοιχεία που μας έδωσε ο ΕΟΤ Καβάλας για το πρώτο εξάμηνο του 1999, και μόνο για τις ξενοδοχειακές μονάδες, φαίνεται να είναι ενθαρρυντικά. Δεν υπάρχουν αντίστοιχα στοιχεία για τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, διότι απλά δεν συλλέγονται.

Συγκεκριμένα, το Α' εξάμηνο του 1999 παρουσίασαν αύξηση σε σχέση με το αντίστοιχο του 1998, οι αφίξεις 17,6%, (ήτοι 15.318 αφίξεις το 1998 και 18.611 αφίξεις το 1999). Οι διανυκτερεύσεις 9,5%, (ήτοι 94.187 διανυκτερεύσεις το 1998 και 104.100 διανυκτερεύσεις το 1999). Τέλος, η σύνθεση των τουριστών για το 1999 είναι η ακόλουθη:

Αλλοδαποί αφίξεις 11.718 διανυκτερεύσεις 90.728

Ημεδαποί αφίξεις 6.893 διανυκτερεύσεις 13.372

Αξιόλογη είναι και η σύνθεση των αλλοδαπών, ήτοι:

Άγγλοι 6.107, Γερμανοί 2.621, Τσέχοι 951, Αυστριακοί 641, Ολλανδοί 381 και 1.012 λοιποί.

Επιβεβαίωση όλων των πιο πάνω αντιφατικών οικονομικών γεγονότων της τελευταίας περιόδου (από το 1912 μέχρι σήμερα) και εκ των μεγάλων πολιτικών και πολεμικών αναταράξεων αποτελεί το γεγονός ότι καθ' όλη αυτήν την περίοδο κρατήθηκε σχεδόν σταθερός ο πληθυσμός στο νησί, με πάρα πολύ μικρές διακυμάνσεις, σε δύο περιόδους, όπως φαίνεται στον πιο κάτω πίνακα:

1913	15.226	1947	15.700	1971	13.316
1920	13.000	1951	15.208	1981	13.111
1931	14.425	1961	15.916	1991	13.527
1940	15.820			1995	13.126

Είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι στη δεύτερη περίοδο, ήτοι στη δεκαετία του 1960, ο πληθυσμός μειώθηκε απότομα και δραματικά και έκτοτε δεν παρουσίασε καμία ανάκαμψη.

